

УДК 351.85]130.02(477):008

DOI 10.32461/2226-3209.4.2025.351839

Цитування:

Хлібосолов І. О. Трансформація ідентичності національного культурного простору під впливом війни. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 4. С. 87–93.

Хлібосолов Ігор Олексійович,
доцент кафедри гуманітарних наук
Київської муніципальної академії
естрадного та циркового мистецтва
<https://orcid.org/0009-0003-0493-0109>
i.khlibosolov@kmaest.edu.ua

Khlibosolov I. (2025). Transformation of Identity of National Cultural Space under the Influence of War. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 4, 87–93 [in Ukrainian].

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕНТИЧНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ

Метою роботи є розкрити процес формування ідентичності як центральної, базової проблеми культурного простору, зумовлений комплексною взаємодією історичних, соціокультурних, мовних, релігійних чинників, а також динамікою громадянської та етнічної самосвідомості й регіональними відмінностями. Велика кількість провідних вчених та прямі згадки про «інтелектуальні дискусії» та їхню мету «створити дискурс інтелектуальних і культурних еліт» та вказують на те, що академічна робота є не лише описовою, а й активною, спрямованою на «конструювання» або «відбудову» української ідентичності. Це впливає на суспільну свідомість і потенційно на державну політику, підкреслюючи перформативний аспект наукових досліджень у процесі націєбудівництва. **Методологія роботи.** У культурологічному дискурсі виділяються модерний та постмодерний підходи до формування ідентичності. Модерні підходи наголошують на способах конструювання та збереження цілісності і стабільності ідентичності. Постмодерні підходи наголошують на механізмах уникнення фіксації та збереження свободи вибору, розглядають ідентичність як об'єкт постійних перетворень та змін, що формується з різних джерел. **Наукова новизна.** Повномасштабне вторгнення стало каталізатором для безпрецедентної трансформації української ідентичності. Ця російська агресія прискорила перехід суспільства від етноцентричного до громадянсько-політичного самоусвідомлення. **Висновки.** Спостерігається значне зміцнення громадянської ідентичності, зростання ролі української мови як маркера опору та єдності, а також формування нової національної пам'яті, що ґрунтується на спільному досвіді боротьби.

Ключові слова: трансформація, національний культурний простір, ідентичність, етнічна ідентичність, громадянська ідентичність, теорія культурного простору, мовний чинник ідентичності, історична пам'ять.

Khlibosolov Igor, Associate Professor of the Department of Humanities, Kyiv Municipal Academy of Variety and Circus Arts

Transformation of Identity of National Cultural Space under the Influence of War

The purpose of the work is to reveal the process of identity formation as a central, basic problem of the cultural space, determined by the complex interaction of historical, socio-cultural, linguistic, religious factors, as well as the dynamics of civic and ethnic self-consciousness and regional differences. A large number of leading scientists and direct mentions of 'intellectual discussions' and their goal of 'creating a discourse of intellectual and cultural elites' indicate that academic work is not only descriptive, but also active, aimed at 'constructing' or 'rebuilding' Ukrainian identity. This affects public consciousness and potentially state policy, emphasising the performative aspect of scientific research in the process of nation-building. **Methodology of the work.** In the cultural discourse, modern and postmodern approaches to the formation of identity are distinguished. Modern approaches emphasise the methods of constructing and preserving the integrity and stability of identity. Postmodern approaches emphasise the mechanisms of avoiding fixation and preserving freedom of choice, considering identity as an object of constant transformations and changes, which is formed from various sources. **Scientific novelty.** The full-scale invasion became a catalyst for an unprecedented transformation of Ukrainian identity. This Russian aggression accelerated the transition of society from ethnocentric to civic-political self-awareness. **Conclusions.** There is a significant strengthening of civic identity, an increase in the role of the Ukrainian language as a marker of resistance and unity, as well as the formation of a new national memory based on the common experience of struggle.

Keywords: transformation, national cultural space, identity, ethnic identity, civic identity, theory of cultural space, linguistic factor of identity, historical memory.

Актуальність теми дослідження. Аналіз теоретико-філософських підходів до вивчення проблеми української ідентичності засвідчує помітний зсув в академічному дискурсі від суто етноцентричного до громадянсько-політичного розуміння української ідентичності. Цей напрямок досліджень активно сприяє формуванню національної самосвідомості.

Основні напрями досліджень та дискусії академічних рефлексій свідчать про те, що проблема ідентичності має міждисциплінарний характер і до її студіювання долучаються вчені з різних сфер гуманітарного знання – філософії, психології, соціології, культурології, політології, історії і антропології. Фокус дискусій зосереджений на переоцінці минулого та трансформації успадкованої ідентичності на модерністську, що здатна консолідувати суспільство [1; 2].

На даному етапі історичного розвитку України формування національного культурного простору у політичному значенні визнається актуальною та базовою у досягненні стійкості суспільства в умовах ведення Росією війни проти України. Теоретичні основи дослідження проблеми культурного простору є фундаментальними для аналізу концепту національної ідентичності.

Аналіз досліджень і публікацій теми української ідентичності простежувалася у дослідженнях низки зарубіжних дослідників, таких як Е. Вільсон, М. Гібернау, О. Гнатюк, Р. Фінін, Ф. Фукуяма, Д. Шнаппер, С. Гол та ін. Британський політолог Е. Вільсон стверджував, що «українську ідентичність іще треба «перебудувати», відокремивши її від інших національних історій, з якими пов'язувалось життя українців упродовж сторіч – російської, радянської, польської, угорської тощо» [10, 78].

Тема загрози українській ідентичності та національній безпеці в гуманітарній сфері актуалізована і в низці вітчизняних досліджень. Серед авторів варто назвати О. Андрєєву, О. Власюка, Н. Гайворонюк, Я. Грицака, О. Гриценка, О. Дзьобаня, Ю. Зерній, М. Кармазіну, В. Карпова, О. Комарова, О. Клековкіна, В. Кулика, Л. Нагорну, М. Рябчука, О. Степанова, М. Степико, М. Шкандрія та ін. Історіографічне дослідження проблеми виконала Т. Бевз [11].

Метою дослідження є оприлюднення результатів наукового студіювання трансформаційних процесів у сфері української гуманітаристики та культурному просторі.

Виклад основного матеріалу. Прикладом формування ідентичності національного культурного простору виступає національна айдентика, така як герб, прапор, гімн та народні обереги, що втілюють багатовікову боротьбу українців за свободу, незалежність та

самовизначення, будучи уособленням національної єдності та патріотизму. На тлі розвитку національної айдентики виникає напрям наукових студій з вивчення процесів формування національної мілітарної ідентичності засобами айдентики. На думку основоположника цього напрямку в науці Віктора Карпова, переосмислення власного історичного досвіду, пошук джерел національної мілітарної ідентичності як основи стійкості та міцності суспільства постає моральною основою українського коду, знаковою системою, що утверджує верховенство духу справедливості та мужності [7].

Застосований у дослідженні метод аналізу дискурсу ідентичності, що базований на міждисциплінарному підході дає змогу охарактеризувати різні аспекти української дискусії у контексті формування національного культурного простору. Ольга Гнатюк виділяє такі дослідницькі підходи до вивчення поступу української культури на зламі тисячоліть: постколоніальні студії, деконструктивізм, мультикультуралізм і методологічно невизначений апологетизм. Микола Рябчук писав про колоніальне становище України й української культури як колоніального або постколоніального продукту. Проте, вважає Ольга Гнатюк, «інтерпретація проблем української культури в категоріях постколоніалізму не зовсім відповідає описаній ситуації, бо українці таки брали участь у творенні високої культури імперії, а для колоніальних народів це було неможливе» [29, 32].

До деконструктивізму у творенні культурної політики молодой держави, пов'язаної з актуальними трансформаціями культурної ідентичності вдається у своїх працях Олександр Гриценко [17]. На думку Гриценка політика мультикультуралізму найбільше відповідає ситуації, позаяк передбачає, що державна політика не має виокремлювати жодну з етнічних груп. Тут важлива дефініція Стюарта Гола, за якою національна культура є дискурсом – способом конструювання значень, котрий впливає на націю, а також організовує її дії та ідеї, що до неї стосуються. С. Гол зауважив, що «національні культури конструюють ідентичність, творячи сенс поняття нації, з якою її члени можуть себе ототожнювати» [30].

Терміном «ідентичність» позначається культурна норма. Етимологію терміну досліджувала Л. Нагорна, яка виділяє значення ідентичності у соціальному та політичному сенсі. У соціальному сенсі ідентичність має вигляд найбільш значущих політичних, культурних, релігійних та інших орієнтацій, якими детермінована мережа зв'язків людини з

групами, інститутами, ідеями тощо. У політичному дискурсі ідентичність зазвичай постає як наслідок процесу усвідомленого самоототожнення індивіда чи групи із прийнятими у тому чи іншому середовищі зразками поведінки, що формуються на основі певних ціннісних систем і визначають характер і спрямованість процесів соціалізації та інтеракцій. Отже, поняттям «ідентичність» охоплюється складна сукупність смислів, очікувань, уявлень, політичних уподобань, прихильності до тієї чи іншої ціннісної системи [28, 33].

Дослідниця О. Степанова стверджує, що «у процесі формування нових структур ціннісної свідомості відбувається національна консолідація, позначена в категоріальній номінації як рух до національної ідентичності». Цілісному, уявному та реальному рівням національної самоідентифікації вона вважає, що «сьогодні повною мірою відповідає реальний, на якому здійснюється рух смислосимфонізації національних сил, суспільних прошарків та окремих особистостей, які виконують роль чинника динамічного ціннісного перетворення суспільної свідомості з певною функцією і соціальною метою. Означений рух смилосимфонізації забезпечує досягнення значущої соціальної мети, яка в сучасних умовах постає як досягнення національної ідентичності» [27, 360].

Серед десяти уроків війни у значенні ідентичності та формуванні національного культурного простору Валерій Залужний виділяє якнайперше те, що у лютому 2022 року відсіч агресору дала «не абстрактна держава, а саме ми, український народ». У цьому він вбачає концепт національного самовизначення, ідентичності, що є ядром культурного простору і саме народ є його носієм [4].

На тлі війни, зауважимо, що дослідники не вивчали проблеми взаємодії національного культурного простору, його засад і цінностей із просторами культури інших держав і народів. Взаємодія культур розглядалася інерційно у контексті національної політики часів СРСР, або як феномен цілісності українського суспільства, що формує та збагачує національний простір або через міжкультурні комунікації. Також розглядався вплив процесу глобалізації на локальні культурні простори і культури. Але війна культур, інвазія культур і захист національного культурного простору не тільки актуалізує важливість цієї проблеми, а й ставить перед культурологами та мистецтвознавцями питання природи агресивності культурного простору.

Перші спроби наукового аналізу боротьби культур здійснено науковими колективами

Інституту проблем сучасного мистецтва, Інституту культурології Національної академії мистецтв України під керівництвом Президента академії Віктора Сидоренка [5]. Зокрема, Олександр Клековкін ставить питання про функціонування штучних світів, сформованих уявленнями про культуру і про те, що «За багатьма безневинними, і здавалося б, абсолютно нейтральними, незаангажованими лексемами – акультурація, інкультурація, взаємовплив, дифузія, асиміляція, культурні взаємини, культурний обмін, культурний трансфер, гібридизація культури, рецепція та іншими подібними, котрі окреслюють стосунки різних культур – приховано те, що у часі війни, в агресивному дискурсі, стає очевидним: боротьбу всіх без винятку культур (національних культур, субкультур соціальних верств, поколінь тощо) за панування [6, 1013].

Доктор історичних наук, професор Тетяна Бевз досліджує проблему української ідентичності крізь призму загроз національній безпеці та соціокультурних трансформацій та доходить висновку, що в умовах викликів сьогодення політика національної безпеки в гуманітарній сфері має спрямовуватися на формування спільної громадянської ідентичності та подолання кризи української ідентичності, нейтралізації її загроз [7, 154].

Рорі Фіннін стверджує, що українцям властива «слабка» або «тендітна» національна ідентичність [8] або, як вважає британський коментатор Орландо Фігес, вроджену крихкість ідентичності українців [9]. На думку Рорі Фінніна, «національна ідентичність України може виявитися одним із найбільш впливових і в той же час недооцінених соціокультурних феноменів такого роду в сучасній європейській історії» [8]. Головними ознаками національної ідентичності Монтсерат Гібернау визначила її тяглість та унікальність. На її думку національну ідентичність зазвичай творять, підтримують і «перезавантажують» інтелектуали, проте насаджує її насамперед держава [12]. Френсіс Фукуяма стверджує, що «потреба людини у визнанні її ідентичності – основна ідея, яка об'єднує багато процесів у світовій політиці» [13, 6]. Саме «потреба» є рушійною силою формування національного культурного простору на основі української ідентичності.

Під узагальненим визначенням потреби Ф. Фукуяма ми розуміємо об'єктивні обставини становлення української незалежності, розвитку українського суспільства, його споконвічне прагнення до утвердження національної окремішності, ідентичності та формуванні простору у якому реалізуються Шевченкові слова: «В своїй хаті своя й правда, І сила, і воля» з його заповітного віршованого

послання «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє» [14].

Ю. Зерній, визначаючи взаємозв'язок історичної пам'яті та національної ідентичності, акцентує, що цілісність та єдність національного культурного простору є вирішальними для забезпечення внутрішньої єдності нації, а отже її ідентичності, запобігаючи її фрагментації та дезінтеграції [18]. М. Степико розглядає формування національної ідентичності як процес самовизначення особистості у взаємодії з реальними та символічними конструктами етнічного та національного простору [19]. У такому значенні важливо зазначити, що культурна ідентичність не є статичним явищем – це динамічний процес, який еволюціонує з часом під впливом різноманітних факторів [3].

Проблема української ідентичності перебуває в центрі уваги української культурологічної думки до якої слід доєднати і дослідників мистецького простору – багатьох провідних науковців, як українських, так і зарубіжних, чиї дослідження охоплюють широкий спектр аспектів її формування та трансформації. Микола Рябчук є автором концепції «двох Україн», означених як «українська етнокультурна» («примордіальна») та «українська інституційна» («паспортно-територіальна») [20]. Він вважає, що така ідентичнісна дихотомія істотно ускладнила процеси посткомуністичної трансформації у 1991–2013 роках і відчутно ослабила українське суспільство й державу перед лицем російської агресії у 2014-му.

У своїх дослідженнях М. Рябчук доходить висновку про те, що під впливом війни розпочався процес консолідації української політичної нації і проєкт «радянської України» скомпрометував себе і нині не актуальний. Створені передумови формування об'єднавчої громадянської ідентичності всіх жителів України і проєкт «української України» трансформується в проєкт європейської України, що базується на українській ідентичності як центральноєвропейський проєкт [21].

Українській ідентичності присвятив свої наукові уподобання Ярослав Грицак, який підкреслює фундаментальну відмінність між етносом (природною спільнотою, народом) та нацією (штучним конструктом), наголошує на ключовій ролі еліти у формуванні національної ідентичності та визначає національну самоідентифікацію як свідомий вибір [22]. Ярослав Грицак та Олександр Комаров стверджують, що ідея ідентичності має плинну складову, яка і спонукає її до невпинного поступу. Проте, віра, культура, мова, держава

залишаються засадничими елементами української ідентичності. Випробування війни викликали трансформацію в суспільстві у бік вибору модерного розвитку пов'язаного із західною цивілізаційною моделлю. В їх праці йдеться про громадянську націю з модерновим суспільно-політичним укладом у складі європейських народів, що дозволяє брати участь у формуванні сучасної ідентичності Європи [23, 35].

Політолог Володимир Кулик досліджує як етнічна ідентичність у сучасному світі визначається не лише походженням, а й свідомим вибором. Він вказує, що цей чинник став вирішальним в Україні після 2014 року, призвівши до реідентифікації значної частини населення, яка раніше ідентифікувала себе як росіяни, на українців [24]. Трансформація ідентичності культурного простору за час війни набула безпрецедентних масштабів. Опитування КМІС проведене у липні 2022 року засвідчило, що 85% населення України передусім вважали себе громадянами своєї країни. Зростання частки громадян, які ідентифікують себе як українці, до понад 90–95% від переписних 77% стало можливим головним чином за рахунок реідентифікації тих, хто раніше називав себе росіянами [11].

Дослідження, проведені Центром Разумкова у 2017 році в межах проєкту «Формування спільної загальнонаціональної ідентичності громадян України в нових умовах: особливості, перспективи і виклики» показало наявність серед громадян усвідомленого запиту на формулювання загальноприйнятних цілей розвитку країни, «національної ідеї», спільне бачення більшістю жителів різних регіонів України чинників об'єднання українського суспільства. Національною ідеєю в результаті впливу війни стала ідея незалежності української держави та вибір європейського цивілізаційного вектору її розвитку [15].

Проведене у липні 2025 року у співпраці з доктором соціологічних наук, професором кафедри соціології Львівського національного університету ім. Івана Франка Наталією Черниш опитування серед 1000 респондентів показало, що 94% відчувають себе громадянами України, за час війни самоідентифікація українців ще більше змістилася у бік країни загалом: 77% людей асоціюють себе з Україною загалом, ніж зі своїм регіоном і 52% вважають себе європейцями, а лише 8% – «радянською людиною» [24].

Мова як щит та зброя набула нового, потужного значення мовної ідентичності. Українська мова з 2022 року набула не лише комунікативної, а й символічної ваги. Вона стала маркером спротиву колоніальній

спадщині та агресії, показником відмежування від «руського мира» та підтвердженням державності. Мова стала символом незалежності та єдності, потужним інструментом, що формує національну ідентичність. Після 2022 року українці не просто переходять на українську, вони активно формують нову, впевнену ідентичність, обираючи її як акт громадянської позиції [2; 5; 10; 18].

Упродовж 2–14 вересня 2025 року КМІС провів всеукраїнське опитування громадської думки, до якого додав запитання, які стосуються мовної політики в Україні. Респондентам пропонували три умовні варіанти мовної політики: «Стратегічна українізація», «Радикальна українізація», «Прихована русифікація». Варіант мовної політики, який користується найбільшою підтримкою, стратегічна українізація, повністю чи скоріше підтримують 87% українців, і з них 53% підтримують повністю. Лише 10% респондентів відповіли, що такий варіант є скоріше, чи зовсім неприйнятним для них. Стратегічна українізація – це єдиний варіант, який користується абсолютною підтримкою мешканців усіх регіонів (81–90% залежно від регіону) і всіх мовних групи (83–88% залежно від мови спілкування вдома). Анатолій Грушецький у коментарі до результатів опитування стверджує, що в умовах повномасштабного вторгнення українці демонструють свою єдність для опору російському ворогу, а результати опитування показують, що є цілком консенсусний виражений підхід до мовної політики, який схвалюється абсолютною більшістю наших громадян у цілому. Ця формула мовної політики сприяє розвитку української мови і найголовніше – при цьому є об'єднавчою для суспільства [22]. Отже, за результатами соціологічних досліджень робимо висновок, що мовне питання у процесі трансформації національного культурного простору постає основою ідентичності.

Український інститут майбутнього реалізував проєкт «Конструювання української національної ідентичності», спрямований на створення широкого дискурсу серед інтелектуальних та культурних еліт щодо цього питання. Національна ідентичність у цьому проєкті розглядалася як «сукупність ментальних і соціальних репрезентацій та контекстуальних моделей, що позначає багатовимірні зв'язки між членами спільнот, виражені у відчутті приналежності до одної нації та використанні спільних когнітивних, поведінкових та ціннісних патернів» [25, 5]. Ідентичність у цьому розглядається як «конструкт, який не може бути до кінця

нав'язаний зовнішнім регулюванням, звідки б воно не походило». Важливим для цього дослідження зауваженням є те, що автори згаданого проєкту не розглядають національну ідентичність основою формування національного культурного простору, а описують систематичну процесну діяльність способом мережевого конструювання. По суті мова йде про формування просторового середовища базових принципів, цінностей та ідей національної ідентичності та їх популяризації для соціального схвалення [26].

Виклики та перспективи ідентичності в умовах вимушеної еміграції та окупації також є значними. Вимушена еміграція створює труднощі для збереження культурної ідентичності, включаючи втрату контакту з рідною землею та необхідність адаптації до нових культурних середовищ. Проте українські емігранти активно використовують соціальні мережі та спільноти для збереження культурної ідентичності, підтримуючи зв'язок з рідною культурою, обмінюючись досвідом та спільно діючи на користь української спадщини [12]. Це підкреслює, що цифровий простір є критично важливою ареною для збереження ідентичності та опору, особливо для переміщених осіб. В умовах масового переміщення населення через війну, цифрові платформи стають життєво важливими розширеннями культурного простору, що дозволяють безперервне формування та підтримку ідентичності. Водночас, Росія проводить цілеспрямовану політику знищення української ідентичності на окупованих територіях, що включає «перевиховання» дітей, мілітаризацію, індоктринацію та створення атмосфери страху [16].

Наукова новизна. Дослідження проблеми трансформації ідентичності національного культурного простору під впливом війни відкриває новий напрям української культурології, а саме: дискурс агресивності культур та оборони і захисту ідентичності культурного простору. Війна культур, інвазія культур і захист національного культурного простору не тільки актуалізує важливість цієї проблеми, а й ставить перед культурологами та мистецтвознавцями питання природи агресивності культур.

Висновки. Ідентичність культурного простору не є статичним явищем – це динамічний процес, який еволюціонує, постійно формується під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників, виступаючи як відображення, так і активним творцем національної самосвідомості. Під впливом війни основою трансформації ідентичності національного культурного простору постає питання утвердження української мови.

Утверджується ідейна основа ідентичності якою стала ідея незалежності української держави та вибір європейського цивілізаційного вектору її розвитку. Ідентичність постає важливою складовою національної безпеки. Відбувається формування громадянської української ідентичності. Створені передумови формування об'єднавчої громадянської ідентичності, змінилося саме її значення – це вже не так спадкова, як громадянська категорія. Більше того, на тлі формування громадянської ідентичності дослідники зазначають про громадянську націю з модерновим суспільно-політичним укладом у складі європейських народів, що дозволяє брати участь у формуванні сучасної ідентичності Європи.

Теоретична розробка окреслених проблем створює перспективу подальших досліджень у цьому предметному полі, необхідність яких зумовлена недостатністю структурних досліджень синтезу дискурсивного конструювання української національної ідентичності та політики ідентичності як методологічної основи сталого розвитку національного культурного простору. В перспективі важливим є проведення аналізу розвитку існуючого протиріччя між етнічною та громадянською ідентичністю, яке залежить від вектору розвитку суспільних відносин і статусу державності.

Література

1. Українська ідентичність: спадщина, виклики та сучасність. URL: <https://chmnu.edu.ua/ukrayinska-identichnist-spadshhina-vikliki-ta-suchasnist/> (дата звернення: 01.11.2025).
2. Гончарова В. І., Леонова В. І. Формування національної ідентичності здобувачів освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 75. С. 123–126.
3. Культурні маркери ідентичності українців в умовах вимушеної еміграції. URL: <https://surl.lu/krtiwu> (дата звернення: 01.11.2025).
4. Валерій Залужний про корені ідентичності, силу єдності і найголовніші історичні уроки для українців. URL: <https://surl.li/qghsck> (дата звернення: 01.11.2025).
5. Мистецтво в обороні : колективна монографія. Київ : Фенікс, 2024. 1024 с.
6. Клековкін О. Життя у цитаті (десять тез із постскриптом про «іскусство вне політики» і про те, як мистецтво/мистецтвознавство формує образ меншовартості). Мистецтво в обороні : колективна монографія. Київ : Фенікс, 2024. С. 1008.
7. Бевз Т. А. Українська ідентичність і національна безпека у викликах сьогодення. *Українознавство*. 2020. № 4 (77). С. 143–158. DOI: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(77\).2020.217504](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(77).2020.217504).
8. Финнин Р. Украинцы: ожидаемо-неожиданная нация. 03.01.2014. URL: <https://surl.li/hsefwz> (дата звернення: 01.11.2025).

9. Figes Orlando. Is There One Ukraine? 16.12.2013. URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/140560/orlando-figes/is-there-one-ukraine> (дата звернення: 01.11.2025).
10. Вілсон Е. Українці: несподівана нація. Київ : К.І.С., 2004. С. 78.
11. Бевз Т. А. Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері (історіографія проблеми). *Українознавство*. 2020. № 3 (76). С. 178–200. DOI: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.3\(76\).2020.213207](https://doi.org/10.30840/2413-7065.3(76).2020.213207).
12. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ : Темпора, 2012. 303 с.
13. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Київ : Наш формат, 2020. С. 6.
14. Тарас Шевченко. Зібрання творів : у 6 т. Київ, 2003. Т. 1: Поезія 1837–1847. С. 348–354, 737–740.
15. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 «Про Стратегію національної безпеки України». *Законодавство України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 01.11.2025).
16. Стратегія національної безпеки України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 01.11.2025).
17. Грищенко О. А. Моделі культурного простору та проблема ідентичності його елементів. *Культурологічна думка*. 2019. № 15. С. 66–82. DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-15-2019-1.66-82>.
18. Зерній Ю. Взаємозв'язок історичної пам'яті та національної ідентичності. *Політичний менеджмент*. 2008. № 5. С. 104 – 115.
19. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.
20. Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності – історичні причини та політичні наслідки. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с.
21. Після війни ніхто більше не питатиме про ідентичність: Микола Рябчук про те, що немає концепції "двох Україн". URL: <https://surl.li/pmcdf0> (дата звернення: 01.11.2025).
22. Ярослав Грицак. Лекція "Українська ідентичність". URL: https://www.youtube.com/watch?v=KWDVM5rf_xE (дата звернення: 01.11.2025).
23. Грицак Я., Комаров О. Шлях становлення української ідентичності. Запоріжжя : Платформа спільних дій, 2021. 35 с.
24. Кулик В. Хто належить до української нації? URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2023/09/29/163184/> (дата звернення: 01.11.2025).
25. Бевза Б., Гінкул А. Конструювання національної ідентичності: базові поняття та український контекст. Київ: Український інститут майбутнього, 2024. 12 с.
26. Діалоги про українську ідентичність / упоряд. Б. Бевза. Київ : Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 2024. 40 с.
27. Степанова О. А. Національний культурний простір України: концептуальні засади розвитку і становлення : дис. ... доктора культурол.:

26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ : Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, 2017. 451 с.

28. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст. Київ : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 405 с.

29. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність. Київ : Часопис «Критика», 2005. 529 с.

30. Modernity – An Introduction to Modern Societies, S. Hall (ed.), Blackwell, Cambridge, Mass. 1995. P. 616.

References

1. Ukrainian identity: heritage, challenges, and modernity. (n.d.). Retrieved from: <https://chmnu.edu.ua/ukrayinska-identichnist-spadshhina-vikliki-ta-suchasnist/> [in Ukrainian].
2. Honcharova, V. I., & Leonova, V. I. (2024). Formation of national identity among students. *Innovative Pedagogy*, 75, 123–126 [in Ukrainian].
3. Cultural markers of Ukrainian identity in the context of forced emigration. (n.d.). Retrieved from: <https://surl.lu/krtiwu> [in Ukrainian].
4. Valerii Zaluzhnyi on the roots of identity, the power of unity, and the most important historical lessons for Ukrainians (2025). Retrieved from: <https://surl.li/qghsck> [in Ukrainian].
5. Klekovkin, O., Kuznetsova, I., & Cherkashyna-Hubarenko, M. (Ed.). (2024). Art in Defence. Feniks [in Ukrainian].
6. Klekovkin, O. (2024). Life in a Quote (Ten Theses with a Postscript on 'Art Outside Politics' and How Art/Art History Shapes the Image of Inferiority). In Art in Defense. Feniks [in Ukrainian].
7. Bevz, T. A. (2020). Ukrainian Identity and National Security in Today's Challenges. *Ukrainian Studies*, 4 (77), 143–158 [in Ukrainian].
8. Fynny, R. (2014). Ukrainians: An Expectedly Unexpected Nation. Retrieved from: <https://surl.li/hsefwz> [in Russian].
9. Figes Orlando. Is There One Ukraine? Retrieved from: <http://www.foreignaffairs.com/articles/140560/orlando-figes/is-there-one-ukraine> [in English].
10. Vilson, E. (2004). Ukrainians: An Unexpected Nation. K.I.S. [in Ukrainian].
11. Bevz, T. A. (2020). The Concept of Ukrainian Identity in the Context of Sociocultural Transformations: Threats to National Security in the Humanitarian Sphere (Historiography of the Problem). *Ukrainian Studies*, 3 (76), 178–200 [in Ukrainian].
12. Gibernau, M. (2012). The Identity of Nations. Tempora [in Ukrainian].
13. Fukuiama, F. (2020). Identity: The Need for Dignity and the Politics of Resentment. Nash format [in Ukrainian].
14. Taras Shevchenko. (2003). Collected Works. In 6 vol. Vol. 1: Poetry 1837–1847, 348–354; 737–740 [in Ukrainian].
15. Decree of the President of Ukraine 'On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine. (May 6, 2015). "On the National Security Strategy of Ukraine". Legislation of Ukraine. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> [in Ukrainian].
16. National Security Strategy of Ukraine. (n.d.). Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].
17. Hrytsenko, O. A. (2019). Models of cultural space and the problem of the identity of its elements. *Cultural Thought*, 15, 66–82 [in Ukrainian].
18. Zernii, Yu. (2008). The interconnection between historical memory and national identity. *Political Management*, 5, 104–115 [in Ukrainian].
19. Stepyko, M. T. (2011). Ukrainian identity: phenomenon and foundations of formation. NISD [in Ukrainian].
20. Riabchuk, M. (2019). Overcoming ambivalence. The Dichotomy of Ukrainian National Identity. IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
21. Karpiak, V. (2023). After the war, no one will ask about identity anymore: Mykola Riabchuk on the fact that there is no concept of 'two Ukraines'. Retrieved from: <https://surl.li/pmcdf0> [in Ukrainian].
22. Hrytsak, Y. (2025). Lecture 'Ukrainian Identity'. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=KWDVM5rf_xE [in Ukrainian].
23. Hrytsak, Ya., & Komarov, O. (2021). The Path to Ukrainian Identity. Platforma spilnykh dii [in Ukrainian].
24. Kulyk, V. (2023). Who Belongs to the Ukrainian Nation? Retrieved from: <https://www.i-spravda.com.ua/columns/2023/09/29/163184/> [in Ukrainian].
25. Bevza, B., & Hinkul, A. (2024). Constructing National Identity: Basic Concepts and the Ukrainian Context. *Ukrainskyi instytut maibutnoho* [in Ukrainian].
26. Bevza, B. (Ed.). (2024). Dialogues on Ukrainian Identity. Fond 'Demokratychni initsiatyvy' imeni Ilka Kucheriva [in Ukrainian].
27. Stepanova, O. A. (2017). National Cultural Space of Ukraine: Conceptual Foundations of Development and Formation. Doctoral Thesis. Kyiv [in Ukrainian].
28. Nahorna, L. P. (2008). Regional identity: the Ukrainian context. IPiEND imeni I.F.Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
29. Hnatiuk, O. (2005). Farewell to the empire. Ukrainian discussions about identity. Vydavnytstvo 'Chasopys "Krytyka"' [in Ukrainian].
30. Hall, S. (Ed.). (1995). Modernity – Introduction to Modern Societies. Blackwell, Cambridge, Mass [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.11.2025
Отримано після доопрацювання 04.12.2025
Прийнято до друку 15.12.2025
Опубліковано 29.12.2025